

IL-QAWL MALTI

Il-qawl Malti! X'inhu dan il-qawl Malti? Hekk nisthajjel li xi hadd isaqsi, xhin jisma' l-kelma "qawl".

Qawl hu dak li ahna nsejhu wkoll "proverbju" u, fi kliem ieħor, hu l-għerf miġbur fi ftit, ta' żmenijiet imghoddija, il-għaqal, id-dehen ta' misserijietna, li għarfu jisiltu mill-għamil, għrajjet ta' kulljum, tagħlim sabih u ta' fejda għall-ħajja. Il-qawl Malti hu għalhekk bin iż-żmien, bħall-għaqal u l-għerf; u ma twelidx fostna f'daqqa waħda, imma ma' tul snin ta' tigris, snin ta' taħbit għal għajxien fil-gżejjer fqar tagħna, snin ta' taqbid ma' għiedewwa barranin, kif turi għrajjetna. Kull żmien iħalli xi tagħlima tiegħu li tolqot il-ħajja, u, b'hekk, jikber dejjem il-għadd tal-qwiel, li issa ħafna minnhom qodma qegħdin jintsew, oħrajn ma jiftehmux sewwa.

Dan hu l-qawl. Ighidu l-ewwel darba x-xih; jisimghu u jitgħalmu t-tari, li għad ma jaf xejn mid-dinja, ighaddih lil hadd-ieħor, u b'hekk il-qawl jixtered f'ħalq kullhadd.

Ħsibt u rajt li jiena hawn għandi nagħżel ftit qwiel, infis-sirhom ħafif ħafif, u daqxajn għat-tul ukoll fejn jinħiteg. L-ewwel li rrid ingħib, għax isbaħ u akbar fi ħielhom, huma dawk li juru, biex ingħid hekk, ir-rabta li tgħaddi bejn Alla u Malta: rabta qadima li tnisset f'artna ma' l-ewwel Malti.

Il-Maltin, sa minn qabel il-miġja ta' Pawlu, dejjem għarfu Qawwa akbar mill-bniedem, li ttella' x-xemx fil-ghodu, qalb baħar ta' "leheb ħamrani, u xxerred għadd bla tmiem ta' kwiekeb bojod mas-sema bil-lejl. Xejn ma iġhodd li għall-ewwel flok l'Alla tas-seww qiemu l-ulied id-dlam, allât qarrieqa u bla għieh. Ighodd biss dak li hassew f'qalbhom: li jatu qima lil Sid il-ħolqien. Minn dana jtkellmu, dan jixhdu, b'lehen għoli, l-im-qades kbar tagħhom. B'dan irrid nuri kif il-qima lejn Alla, għalkemm mhux dejjem xorta, kienet f'Malta minn dejjem. Ahna issa nistgħu nifhmu aħjar il-qwiel li jtkellmu minn Alla.

Fejnu Alla? Il-Malti ma jafx. Hu jhossu ma' dwaru, fejnu; fil-fwieħa tal-ward; fil-għanja tal-għasafar; fid-deheb mifrux fuq shab tan-nar; fil-ħlewwa tal-għasel; fir-ragħda li tidwi mal-widien; fid-dmugh tal-hemm; wil-biki tal-mewt. Alla f'kollox u kollox f'Alla. Hu ħaġa waħda mal-bniedem. Għalhekk iġhid il-Malti "Alla fina, ahna fih. Kull ma' jagħmel għalina; kullma nagħmlu għalih". Dan hu qawl sabih fuq xofftejn niesna, meta jridu jfissru li mhux għalxejn ibatu, u li fuqhom jaħkem

Wiehed li jiefu hsieb kullhadd. Dan il-qawl juri dak li għidt jiena, li bejn Alla u Malta tgħaddi rabta kbira. U x'rabta jista' jkun hemm ikbar meta jgħidulek "Alla fina, ahna fih?"

Tonqos ix-xita. Jinxef ir-raba', titbiel il-warda. Tidher il-għera kullimkien. Dan ikun żmien ta' għiaks. L-agħar hu li l-wiċċ imut bil-għiatx. Ir-raġel tar-raba' Malti jara l-guħ u l-għiaks quddiem għajnejh, u ma jaqtax qalbu, għax kif tgħallem hu "Alla fettieħi u għajjur. Alla nebbieħi u ma kullhadd idur". "Alla fettieħi", fi kliem iefior, Alla mhux ser jibqa' ma jiftafix bieb il-liniena. "Fettieħi" għejja minn "fetah", u jgħidulu hekk, għax hu f'idej għandu l-imfietah tad-dinja u tas-sema. Hu jaħseb għal kullhadd. Fuq dil-kelma "fettieħi," Patri Magri jgħid: "Kont sirt raġel, u bqajt nisma' lix-xjuħ ighidu lil xi tallab: "Alla jftahlek," jew "isiblek min ighinek". Izid ighid il-qawl li Alla hu "għajjur". "Għajjur" għax Hu fuq kullhadd, jitlob imħabba li tisboq lil ta' kullhadd. "Nebbieħi" għejja minn "nebbah", jigħifieri turi wiehed x'għandu jagħmel, jew ighid; tqabbd u t-triq tas-sewwa. Il-qawl jissokta jgħid "U ma' kullhadd idur". Fuq dawn il-kelmiet Patri Magri jgħid "Ma nafx hemmx f'isna oħra kliem sbieħi bħal dawn! Iddur b'xi hadd, ifisser tgħinu; iddur ma' xi hadd, huwa wisq aktar, għax jigħifieri timxi, tgħix miegħu, bħal kieku tħaddnu bl-imħabba u l-għid"!

Meta l'hemm jidhol f'dar il-Malti, hu jaf ifarrag qalbu, għax "meta Alla jrid, jftah qrib; la taf mnejn u l-anqas kif". Mhux hu jarga' jsejjaħ id-dawl wara d-dlam? Mhux hu jarga' jsebbah is-sema wara li mal-lejl ikun hadlu l-lewn ikħal sabiħ? Dana jafu l-Malti fis-saħħa ta' twemmin niesu. Meta jekk issa f'daru dahal il-hemm, wara jigi r-risq u l-hena. Il-Malti fid-dwejjak jitma u jemmen. Għalih, qawsalla fis-sema, wara jum qalil ta' rwiefen, hi l-liniena li Alla jwiegħed, u li l-bniedem jicħad.

Sa hawn rajna l-qwiel jtkellmu fuq Alla; issa ngħaddu għal qwiel oħra, u nibdew b'dawk li jithadtu fuq il-fqir. Ighid il-Malti: "B'demm il-fqir, gid qatt ma' jsir". X'qawl sabiħ! "Demm il-fqir"! kliem li jzarżru f'widnejk, u jiftħulek għajnejk għal għamil ta' bla haqq, ħsarat u kefrja li jsiru ma' dwarna fid-dinja kollha! Hawn ahna naraw kif niesna jhossu għall-fqir, dak li, għalkemm id-dinja hi kollha mēappsa b'demmu misruq u mirfus, jeħtiegħu jitqabad sa' għal biċċa ħobż tal-hajja! Izid ighid il-Malti li għal fqir "gimgha bla ħlas, gisem bla ras," għax jissokta jgħid "ħajjiet il-fqir dejjem isloħ, raqqa u qaxqax". Hekk hu. Ahna ngħixu f'dinja fejn in-nies huma bħal widien u l-għoljiet, biċċa l-isfel ħafna, biċċa l-fuq; jew aħjar, kif ighid il-Malti, fejn "wiehed imut fis-sakra; u l-iefior imut għal qatra"! Hemm ukoll, kif ighidu niesna, li l-fqir hu dejjem imzeblaħ, għax kos! "il-fqir sal-klieb tagħharfu, u tinbaħ għalih".

Issa li ġibna qwiel biex nuru kif il-Malti jaqbez għall-fqir, iġibu oħrajn biex naraw x'jaħsbu niesna fuq ix-xhili. Hawn għandna għadma jiebna, il-bniedem għadu tiegħu n-nifsu, u ta' fiutu. Daru dar il-għiaks għalkemm is-senduq mimli b'kull ġid! Hwejjġu hwejjġe it-tallab, maħmuġa n mraġġa'. Imma, iġhid il-Malti, hadd m'hu għal hawn. Il-lum jew għada trid titlaq. "Rufiek l'Alla ġismek lit-trab, hwejjġek lil niesek, għax hekk insab". Miskin ix-xhili, li lisiebu biss biex iġhollu il-gożż! Ikollu jhalli kollox, imma, iġhidu niesna "f'mewt ix-xhili, flok biki, ikun hemm sfin," għax "f'mewt ix-xhili, bħal dbiġh il-hanzir, il-werrieta ferħana sejra ttir".

Xi qwiel oħra jithaddtu fuq ix-xjuħ. Lix-xjuħ misserijietna dejjem habbewhom, għax fihom huma iġbru l-għaqal tal-hajja, li hu bil-bosta aqwa' mill-għerf li wieħed jikseb mill-kotba. Il-Għaqal jiswa'. Fit-tielet taqsima tal-"Għerf bla miktub tal-Maltin," Patri Magri jġib il-hirafa ta' wieħed raħli, li ġie mehlu mil-kefrija tas-sultan bil-għaqal ta' missieru moħbi. Iġhidlek il-Malti "kliem ix-xih, zomm fih".

Ma' dawn il-qwiel, inżidu nsibu oħrajn sbieħ li juruna kemm jafu jaħsbuha niesna, bħal ma hu dan. "Għax ittiġkel għal ġaru, raqad bla għaxja f'daru", jew, kif iġibu Patri Magri, "Dak li jitma fil-ġar, jorqod bla mgħoxxi". "Bla mgħoxxi" jfisser bla jkel, bil-ġuħ. Il-qawl, meħud f'daqqa, irid iġhid li hażin jaħbat min jorbot fuq haddieħor, għax isib ruħu milgħub, għax, jissokta l-Malti "kullhadd jġbed għal xawwatu". "Xaw-atu," għal min ma jafx, tfisser "il-ftira tiegħu". U tas-sew, min xi darba nzerta f'xi forn ir-raħal, jaf iġhid x'jaġhmlu n-nisa, bl-imħatra min idahħal il-ftira l-ewwel qrib in-nar. Xejn ma jħabblu rashom, jekk tal-ġara tibqa' nejja!

Ma' dawn niġbor qawl ieħor tal-Malti, li joffro barra n-nifsu jgħidlek, kif f'did-dinja dejjem tara hwejjġe ġodda, li qatt ma kont tobsor bihom. Tikber kemm tikber, dejjem hemm x'titgħallem. Għal dan niesna jgħidu "għalhekk il-għaġuza (mara xih) ma tridx tmut, għax aktar ma tikber, aktar titgħallem."

Sa hawn dorna dawra ġmiela ma' ftit qwiel ta' niesna. Rajna x'jaħsbu fuq Alla, il-faqar, ix-xehħa, u l-hajja. Dnub, jaħasra, li aħna nħallu qwiel sbieħ, ta' fejda kbira, il-bogħod miż-żgħirażgħi tagħna, li x'aktarx ftit jafu bihom.

Imma x-xjuħ tagħna għadhom iġhożżuhom f'qalbhom, l-aktar il-irħula, fejn jafu jħarsu l-għaqal ta' misserijiethom. Żmien l-imghoddi mhux mitluf għalihom. Fih isibu ġabra ta' tagħlim. Xejn m'hu mitluf, li jġib u jhalli wraġh ġid kbir. Il-ġid illi jġib u jhalli wraġh iż-żmien, hu t-tagħlim tal-hajja, li jinsab miġbur

b'reqqa ta' dehen kbir fil-qwiel. U għalhekk, meta inti lil dawn ix-xjuħ tagħna tgħidilhom xi ħaġa li ma taqblilhomx, għax mhux hekk tgħallmu minn ta' qabilhom: "Eh!" igħidulek, "taf x'nis-magħhom igħidu....," u hawn jofroġlok b'xi qawl li xejn ma tkun tistennih. U jekk jaħsel xi wieħed ma jaqbilx miegħek, hu ma jwaqqa' qatt dak li jkun qallek, għax jaqbel tkun taf ukoll li :

"Kelmiet il-Malti, isħaħ minn tas-sultan!"

ĠUŻÉ AQUILINA.